

Vývoj a súčasný stav historických parkov na Slovensku

„Záhrada je posledný luxus našich dní, pretože vyžaduje to, čo je v našej spoločnosti najzácnejšie a najcennejšie: čas, pozornosť a priestor.“
Dieter Kienast, záhradný architekt

I. Tomaško: The Development and Contemporary State of Historical Parks in Slovakia. Život. Prostr., Vol. 39, No. 3, p. 121 – 127, 2005.

Historical parks of Slovakia possess the necessary individual features of garden architecture, traditional horticultural culture and landscape – formation which formed a direct part of important architectures and urban spaces during all times. Many types of park styles are represented by formal park arrangements, mixed park arrangements consisting of formal and informal landscaping parts, or natural landscaping. Classification of park features is the precondition of the sequence for their renewal and reconstruction. To do it, we need to know their individual values historical, biological, landscaping values and the value of a model for the present landscape and park formation. Our generation is not only morally obliged to remove all the damage done to the historical greenery – the rare cultural monuments of our history – but it should also actively participate in the reconstruction process and preservation of this cultural heritage.

Aby sme mohli posúdiť hodnoty historického dedičstva v podobe historických parkov a okrasných záhrad, je dôležité poznať podmienky ich založenia a vývoja, pomery, za akých vznikali, spoločenské postavenie a ekonomické možnosti ich zakladateľov, charakteristiku doby vzniku, profiláciu a odbornú zdatnosť projektanta. Pochopiť históriu záhradného umenia znamená analyzovať ju v širších súvislostiach vývoja architektúry a filozofických smerov, ako aj spoločnosti a krajiny. Pod pojmom *historická zeleň* chápeme predovšetkým parkové a záhradné objekty, ktoré majú historickú, architektonickú, biologickú a krajinársku hodnotu. Dokumentujú zaujímavý vývoj záhradného umenia na Slovensku a v mnohých prípadoch sú aj pre súčasnosť vzorom kvalitnej tvorby kultúrneho prírodného prostredia.

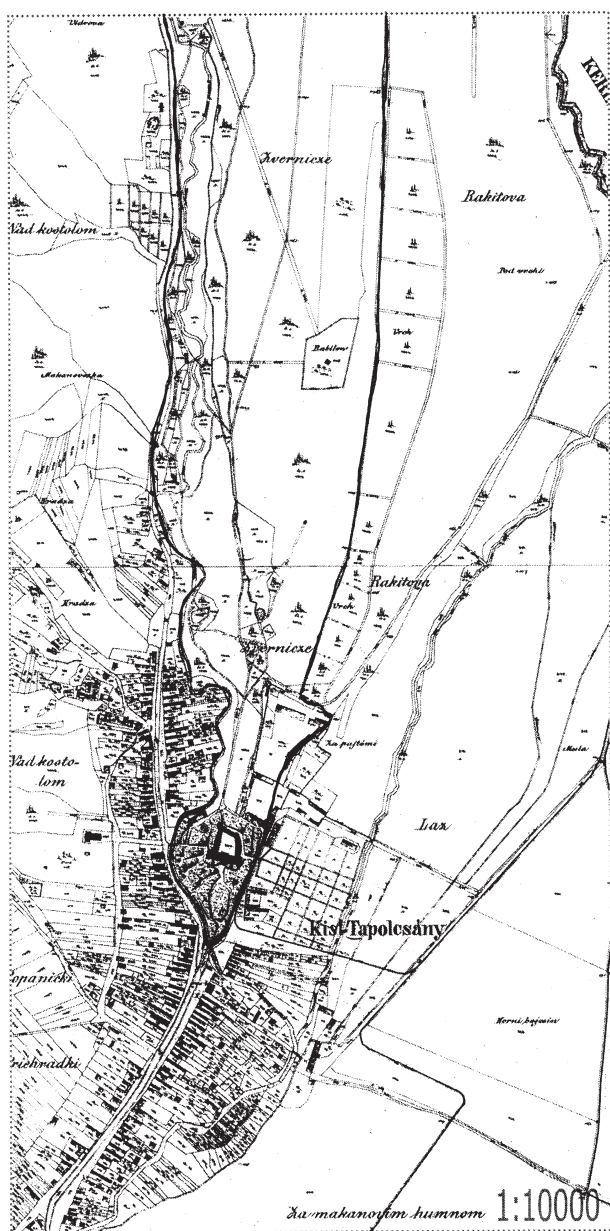
Podľa definície Florentskej charty (ICOMOS/IFLA, 1981) je historická záhrada architektonická a vegetačná kompozícia, ktorá je z hľadiska dejín alebo umenia celospoločensky významná. Je to architektonická kompozícia, ktorej materiál je predovšetkým rastlinný, teda živý – pominuteľný a obnoviteľný. Vzhľad tejto kom-

pozície vychádza z rovnováhy vyplývajúcej zo striedania ročných období, z pučania a odumierania prírody, a z dômyselného umeleckého zámeru, ktorý sa snaží ustáliť jej stav (čl. 1, 2).

Vo Florentskej charte sa tiež uvádza, že záujem o historické záhrady a parky treba podnecovať všetkými prostriedkami, vhodnými na zachovanie, lepšie poznanie a ocenenie tohto typu kultúrneho dedičstva. Historická zeleň je na Slovensku pomerne bohato zastúpená, a to buď samostatne, alebo spolu s hradmi, zámkami, kláštorami a kaštieľmi vytvára cenné súbory architektúry a prírodného prostredia. Sú súčasťou kultúrnej krajiny v podmienkach antropogénne využívannej poľnohospodárskej krajiny, alebo tvoria súčasť mestského a vidieckeho osídlenia.

Vývoj historických záhrad a parkov na území Slovenska

Pri hodnotení krajinného obrazu konkrétneho územia sú dôležité vizuálne charakteristiky prvkov a faktorov jeho povrchu. Štúdium historických krajinn-

Prírodno-krajinársky park pri kaštieli v Topolčiankach

ných štruktúr je dôležité aj pri formovaní obrazu súčasnej krajinnoarchitektonickej tvorby. V tomto procese sú historické parky cenné najmä pri hodnotení kultúrnej biodiverzity v rámci analýz historických krajinných štruktúr.

Pri sledovaní základného cieľa, ktorým je obnova, ochrana a revitalizácia kultúrneho a prírodného dedičstva, je jedným z najdôležitejších problémov vy-

riešiť záchranu historických parkov na území Slovensku. Tento cieľ sa už dostal do spoločenského povedomia, programu obnovy a revitalizácie krajiny a osídlenia. Predpokladom presadzovania koncepcie udržateľnosti rozvoja je motivácia na základe identifikácie s prostredím. Pri vymedzovaní problematiky a kvantifikácii hodnôt hmotnej aj nehmotnej podstaty sa akcentujú prírodné, kultúrne a spoločenské aspekty. Vychádza sa z princípu ochrany a trvalej udržateľnosti historických krajinných štruktúr, životného prostredia, hmotného a duchovného kultúrneho dedičstva.

Historické parky a okrasné záhrady ako diela s veľkou kultúrnou hodnotou dokumentujú tradičné architektonické slohy, kde zeleň (vegetácia) ako organická súčasť architektonickej pamiatky, tvorí jej prírodné prostredie. Hodnota spočíva v riešení celku – súboru architektúry a prírodného (krajinného) prostredia. Parky a ich historické podoby boli, do určitej miery aj sú, a musia sa zachovať pre budúcnosť ako integrujúca súčasť životného prostredia charakterizujúceho istú slohovú epochu (Machovec, 2000).

Sledovanie vývoja tohto druhu architektonickej tvorby na Slovensku podľa všeobecných zásad slohového vývoja záhradného umenia vo svete naráža na veľké ťažkosti, lebo nám chýbajú podrobné prieskumné práce. Parky a okrasné záhrady, ako aj historické úpravy krajiny začíname evidovať na našom území od gotiky, niektoré už z predrománskeho obdobia (Záhrada liečivých rastlín v *Červenom Kláštore*). Záhradnou architektúrou sa slovenská odborná literatúra zaoberá iba okrajovo a malé pochopenie pre tento osobitný druh architektonickej tvorby zavinilo v podstate aj zničenie alebo značné poškodenie historických záhrad a parkov v nedávnej minulosti. Takmer žiadna architektonicko-záhradná či parková úprava tu neostala v pôvodnej podobe, a preto sa budú musieť mnohé názory korigovať, prípadne i dopĺňať. Nezmenený však ostáva všeobecne platný poznatok pre vývoj záhradnej architektúry, že v každom období prenikali novoty záhradníckeho umenia na nové územia podľa miestnych prírodných a spoločenských pomerov, ich preberanie determinovalo podnebie, spoločenská štruktúra, domáci vkus a zotrvávanie v predchádzajúcich slohoch.

Pri rozboře historického vývoja záhradnej architektúry v bývalom Uhorsku ustálil Rapaics (1943) nasledujúce typologické skupiny:

- stredoveké kláštorné záhrady,
- stredoveké hradné záhrady,
- parterové záhrady,
- francúzske záhrady,
- sentimentálne parky,
- dendrologické parky,
- krajinárske kvetinové záhrady.

Pre výstižnejšie charakterizovanie jednotlivých typov záhradných objektov u nás bude azda potrebné toto členenie doplniť širším poňatím *barokovej záhrady* a obmenami tzv. *krajinárskeho parku*, zastúpeného u nás v 18. storočí v období prechodu ku klasicizmu.

Z bizarných rokokových záhrad bola najzaujímavejšia dnes už neexistujúca, svojho času i za našimi hranicami známa záhrada *Sanssouci* pri Ilišovciach na Spiši. Rokokový sentimentálny typ, kde sa vo väčšej miere uplatnil návrat k prírode pod vplyvom anglického krajinárskeho umenia 18. storočia, mohol byť na našom území, spolu s nasledujúcim typom – klasicistickým sentimentálnym parkom poslednej tretiny 18. storočia, pomerne rozšírený. V 19. storočí však práve tento typ parku najčastejšie prerábali. Na Slovensku bol najobľúbenejší *klasicistický sentimentálny park* poslednej tretiny 18. storočia, ktorý vznikol spojením redukovanej francúzskej záhrady lenôtrovského typu s anglickou krajinárskou úpravou, kde sa už objavili i prvé cudzokrajné dreviny (najmä platan). K jeho najlepším ukážkam patrili kedysi *kaštieľsky park* v *Hodkovciach* na Spiši, ktorý začiatkom 19. storočia Kazinczy (1806) považoval za vzor a podľa neho určil aj zásady nového, vtedy ešte nie dostatočne známeho „anglického“ štýlu.

Z najstaršieho stredoveku už dnes nenájdeme na našom území živé príklady formovanej vegetácie. Vierohodné správy dokumentujú existenciu *kláštornej záhrady* v Červenom Kláštore (založenej r. 1319) pri Dunajci, kde sa pestovali liečivé rastliny pre potreby nemocnice v kartuziánskom hospíci. Ani stredoveké *hradné záhrady* sa do dnešných čias nezachovali, podľa pôdorysu hradov na našom území však vieme, že bývali v priestore určenom hradnej panej a jej družine. Záhrada bývala malá, ale vo svojej malebnej drobnej forme spájala úžitkový motív vo forme liečivých rastlín s estetickým, prezentovaným hlavne farebnosťou. O stredovekých hradných záhradách a záhradníkoch existuje niekoľko archívnych záznamov, výzor záhrad možno rekonštruovať na základe pôdorysov hradov a nes-

Príklad lokalizácie historického parku v poľnohospodárskej krajine (Tajná pri Vrábľoch). Foto: autor

korších rytín vedúť. Existujú doklady o existencii hradných záhrad v Bratislave, vo Zvolene, na Muráni, v Krásnej Hôrke, v Trenčíne, na Červenom Kameni a na Spišskom hrade.

Oveľa viac dokumentov sa zachovalo o *barokových záhradách*. Najstaršie Rapaics (1943) označuje ako *záhrady parterové* (záhrady kvetinových tabúľ). Sieť priamočiarych chodníkov rozdeľovala pozemky týchto záhrad na geometrické útvary (väčšinou štvorce

Oranžéria v parku pri kaštieli v Turčianskej Štiavničke. Foto: autor

Kompozícia drevín pre zimné obdobie v Arboréte Mlyňany. Foto: autor

a obdĺžniky), vysadené vzorkovanými kobercami kvetín. Bývali ohradené nízkymi plôtikmi, prípadne tvarovanými kríkmi, ale našli sa v nich aj neživé ozdoby, najčastejšie rozmiestnené v rohoch. Tieto záhrady mali zväčša podobu veľkej šachovnice, ako to možno vidieť na obraze Galanty alebo Gabčíkova zo 17. storočia (Güntherová, Steinhübel, 1965).

Pri kláštore v *Jasove* je jediná pravidelne upravená záhrada, ktorej parterová časť bola ukončená oranžériou (skleníkom). Jasovskú záhradu trochu svojou stav-

bou pripomína bývalý biskupský park v *Ziari nad Hronom*.

V záhrade kaštieľa v *Hodkovciach* na Spiši, podľa ktorej demonštroval Kazinczy (1806) svoje idey *anglického parku*, sa zachovala staršia francúzska pravidelná terénna terasovitá úprava s dvoma rondelmi na najvyššom stupni a so stopami okolitého stromoradia. Zvyšky po terasovitej francúzskej úprave možno nájsť i v *Markušovciach*, kde vidno aj náznaky rokokovej úpravy s hudobným pavilónom ako dominantou.

Zo zaniknutých bratislavských objektov záhradného umenia 18. storočia treba spomenúť Viczayho, Estérházyho a Brauneckerovu záhradu. Pestrými farbami opisuje Rotenstein *francúzske záhrady* z rovnakého obdobia pri kaštieloch v *Kráľovej pri Senci* a *Bernolákove*. Zvláštnosťou bernolákovského parku boli rokokové hojdačky a kolotoče, ako aj početné zvernice, množstvo vodného vtáctva, ozdobnej hydiny a vysokej zvere. Na konci 18. storočia a začiatku 19. storočia, keď sa u nás v okrasnom sadovníctve uplatňoval návrat k prírode, preberali sa princípy parkovej tvorby často bezmyšlienkovito. Feudálni majitelia neboli podrobnejšie oboznámení s novými ideami a nemali ani odborníkov na realizáciu sadovníckych úprav, a tak často pristúpili na spravidla menejhodnotné módne prestavby.

Nástupom klasicizmu nastalo oživenie parkov antickými stavbami a sochami ukrytými v tieni stromov. V parkoch a záhradách z obdobia prechodu ku klasicizmu (napríklad v bývalej Erdödyho záhrade v *Bratislave* či záhrade pri kaštieli v *Hlohovci* a i.) nechýbali ani obľúbené

chinoizérie (čínske a japonské motívy) niekdajších rokokových záhrad malebne zakomponované do nového slohu. O zrejmej obľube týchto výzdobných prvkov hovorí aj ich obnova takmer o sto rokov neskôr, v poslednej tretine 19. storočia (štvrtá úprava Betliarskeho kaštieľa v blízkosti japonského krytého mostíka nazvaného „kalapovým mostom“, *chinoizérie* v stupavskom parku a i.).

Popri týchto spätných tendenciách pri zakladaní a prestavbách, najmä kaštieľskych parkov, badať už

v 18. storočí aj progresívne botanické zámery. Dendrologické hľadiská sa uplatňovali hlavne koncom 18. a začiatkom 19. storočia. Vzájomná bilancia časom čoraz častejši vyznievala v prospech dendrobotaniky. Napríklad, kým Bernhard Petri, tvorca parku vo *Voderadoch* pri Trnave (1794), kládol ešte hlavný dôraz na staršie sentimentálne atrakcie, Henrich Nebbien v *Dolnej Krupej* (1713 – 1818) ich používal už iba stereotypne, akosi zo zvyku a obdivoval krásu stromu, a napokon Juraj Gillemot v *Topolčiankach* (1860) tieto atrakcie už iba preberal ako dedičstvo minulosti a používal ako oporu pre dendrologické zásahy. V parku v Topolčiankach dominuje druhové bohatstvo uplatnených drevín.

Dendrologické obdobie môžeme považovať za záverečnú etapu historického vývoja našich záhradných a parkových diel. Ojedinelé pokusy o uplatnenie sesesného slohu na prahu 20. storočia sa vo veľkých parkoch neujali, alebo sa aplikovali iba ako menšie dekoratívne doplnky.

Od r. 1870 sa v parkovej tvorbe uplatňujú zámery *historického eklektizmu*: obnovujú sa najmä barokové tendencie s rezanými a formovanými prvkami (živé ploty a figúry), ba vyskytujú sa aj opakovania (recidívy) pôvodnej výsadby zo 17. storočia (bývalá záhrada kaštieľa v *Čakanoch*). Vcelku sa však záhradná architektúra druhej polovice 19. storočia riadila modernými vedeckými zásadami, berúc do úvahy dendrologické a botanické hľadiská. Vtedajšie vedecké poznatky usmernili aj založenie nového typu prírodného verejného lesného parku, aký vznikol napr. za mešťanostu Justiho v Bratislave (*Horský park*). Dreviny sa dostali do stredy pozornosti a uplatňovala sa zásada, že „*rastlina sa nesadí tak, aby sa nám páčila, ale tak, aby sa na novom mieste čo najlepšie cítila*“. Podľa týchto novodobých vedeckých hľadísk bol r. 1892 založený Ambrózyho „*mlyniarsky park*“ (*Arborétum Mlyňany*), ako aj tzv. Horná botanická záhrada v *Banskej Štiavnici* (1860), ktorá slúžila na vedecké ciele. Tu bola už dlhšia tradícia rozsiahlych vedecky zameraných školských záhrad.

Malá architektúra zvyšuje estetickú hodnotu parku (kúpele Štós). Foto: autor

Park pri kaštieli v Markušovciach na Spiši. Foto: autor

Špecifický vývoj mali *bratislavské záhrady*. Ich osud bol spojený s vývojom mestského pôdorysu, pretože to boli predovšetkým letohrádky, súkromné záhrady v okolí mesta. Ide predovšetkým o Primaciálnu záhradu na predmestí Blumentál (dnes záhrada v areáli Úradu vlády), založenú r. 1614 prímasom O. Forgáčom a neskôr skrášlenú Lippaiom. Záhrady grofov Viczaya a Erdödyho boli kedysi preslávené svojou krásou, aj záhrada kniežata Esterházyho bola v predmestí Blumentál, avšak pre výhodnú polohu

Interiér Sadu Janka Kráľa v Bratislave-Petržalke. Foto: autor

v blízkosti vnútorného mesta bola najznámejšia a najnavštevovanejšia záhrada kniežaťa Pálffyho. Bola založená vo francúzskom štýle a podľa uchovaných dokumentov patrila k najkrajším.

Ak staré kúrie grófa Pálffyho a prímasa Forgácha boli ešte ozvenou renesančných vplyvov, vlna letných palácov bola ohlasom na francúzske Versailles. K nám sa, pravda, aj tento vplyv dostal prostredníctvom Viedne.

Pred mestskou bránou na Suchom Mýte kúpil veľké pozemky obľúbenec cisárkovej, prezident bratislavskej stavebnej komory, slobodný pán Anton Grassalkovič. Po r. 1760 si tu dal postaviť neznámemu architektovi letný palác. K objektu priliehala na južnej strane čestné nádvorie uzavreté mrežou a zo severu veľká, osovo riešená záhrada, ktorá je známa ako *Grassalkovičova záhrada* za dnešným prezidentským sídlom.

Celkom vonku, za okruhom palisád, dovŕšil počet vtedajších letných bratislavských palácov letohrádok grófa Jána Roberta z Aspremontu (na Špitálskej ulici). R. 1769 kúpil na tento účel rozsiahle polia a záhrady, kde r. 1770 nechal postaviť podľa projektu architekta J. J. Tallhera rozsiahly jednoposchodový palác so stredným pavilónom a lomenými krídlami, ktorého ušľachtilé priečelie i úprava hlavných vnútorných priestorov patria k tomu najlepšiemu, čo barokový klasicizmus v Bratislave vytvoril. K palácu prilieha rozsiahla tzv. *Medická záhrada*, ktorá bola založená okolo r. 1770 v barokovom slohu a bola spojená s ovocným sadom.

Nástup *verejných parkov a parkovo upravených priestorov* Bratislava zaznamenala r. 1776 založením známeho parku na pravom brehu Dunaja – petržalské-

ho *Sadu Janka Kráľa*. Tento park má niekoľko prvenstiev. Je zaujímavé, že to bol prakticky prvý verejne prístupný park v strednej Európe a jeden z prvých i v rámci celej Európy. Prvé parkové úpravy sa spomínajú v súvislosti s reguláciou Dunaja r. 1775. Prvú úpravu tvorila hviezdicovitá aleja, ktorá prežila v pôvodnej podobe až do r. 1826. Prvá krajinárska prestavba s novým komunikačným systémom bola realizovaná v r. 1832 – 1839. Ďalšie úpravy sa vykonali po založení Bratislavského okrášľovacieho spolku (1868). Kompozíciu tohto záhradného objektu poznačila aj veľká poľnohospodárska výstava Uhorska, usporiadaná r. 1902 na jeho území. Na prelome 19. a 20. storočia park nadobudol *pseudoromantický charakter*. Prejavilo sa to aj v použití rôznych architektonických doplnkov a nových výsadiieb cudzokrajných drevín.

Začiatkom 19. storočia sa začali stavať kúpele a s nimi aj *kúpeľné parky* v romantickom krajinárskom slohu. Upravovala sa okolitá krajina – budovali sa lesné parky a kúpeľné lesy. V mestách vznikali prvé *mestské parky* a nastúpila éra novodobých úprav prevažne verejne prístupných parkov, bulvárov, parkovo upravených námestí a obytných priestorov.

Súčasný stav

Historické záhrady a parky sú na Slovensku v súčasnosti poznamenané absenciou dlhoročnej údržby, jasnej koncepcie valorizácie s dôsledkami na spôsoby využívania, úroveň a intenzitu odbornej údržby. Park ako prevažne biologický objekt je potrebné usmerňovať vo vývoji a formovať ho do finálnej podoby, čo je podmienené dlhoročnou odbornou starostlivosťou. Špecifikom tvorby, lokalizácie a kompozície historických parkov na Slovensku je ich úzka nadväznosť a prepojenosť s okolitou krajinou. Tieto prepojenia a väzby využívajú všetky atraktívne krajinné prvky antropogénneho i prírodného charakteru (architektonické diela, technické prvky, komunikácie, charakter krajinného povrchu, vodné toky a vegetáciu).

Súčasná záhradná a krajinárska tvorba je odrazom ekonomických a spoločenských podmienok, ktoré formujú životnú úroveň v konkrétnom území (regióne). Architektonický prejav je ovplyvnený okrem vysokej funkčnosti environmentálneho významu aj postojom užívateľa k estetickému stvárneniu a pohode. Prehľbuje

sa spätosť s prírodou a snaha o jej rehabilitáciu a revitalizáciu. Diverzita bytia predurčuje a zabezpečuje prežitie. Historizmus je stále živý, lebo vyberá to najlepšie, čo sa v minulosti vytvorilo. Funkcionalizmus sa očisťuje od formalizmu s veľkou snahou po autchtónnosti a regionalite prírodných pomerov. Všeobecne sa detail viaže k úrovni technického pokroku v snahe o jeho najvhodnejšie využitie v kontexte širších krajinných súvislostí. Pri riešení veľkých územných celkov je snaha o zachovanie biologickej vyváženosti, únosného využívania v rámci hospodárskeho rozvoja pri zachovaní originality (regionality) spoločenských a prírodných podmienok. Súčasná parková a záhradná tvorba vychádza z historických poznatkov pri pomerne striktnom sledovaní potrieb súčasnej spoločnosti.

Park spolu s architektonickými objektmi zaberá často veľkú rozlohu aj z okolitej krajiny. Historické parky majú okrem hodnoty architektonickej, botanickej (vedeckej), krajinárskej (z hľadiska tvorby krajiny) a prírodno-ochranárskej, aj význam ako kultúrne pamiatky. Slohové prostredie celého súboru a ideová hodnota pamiatky sú predpokladom zvýšenej ochrany celých súborov i s ich väzbami na okolitú krajinu. Podmienkou aktívnej ochrany je predovšetkým dokonalá znalosť týchto súborov vo všetkých polohách – od biologickej, architektonickej až po technickú. Ich poznanie, evidencia, valorizácia a kategorizácia sú predpokladom ich ochrany (záchrany), obnovy, údržby a správneho využívania. Adekvátne funkčné využitie historických parkov v súčasnosti musí byť nielen odrazom urbanistických väzieb súčasnosti, ale aj minulosti.

Nejednotnosť hodnotenia významu kultúrnej krajiny sa premietla aj do legislatívy. Jej ochrana sa posudzuje podľa rôznych stupňov a spôsobov, a to buď ako ochrana prírody a krajiny (podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny), alebo ako ochrana kultúrnej pamiatky (podľa zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu). Dvojkoľajnosť ochrany, pri ktorej sú architektonické objekty chránené ako pamiatky a objekty záhradného umenia ako prírodné areály, má za následok dezorientáciu, ktorá končí obyčajne vo sfére nezájmu alebo nedodržiavania zásad ochrany. Prítom sú v týchto zákonoch podstatné rozdiely, ktoré ovplyvňujú nielen spôsob a intenzitu údržby, ale aj postup revitalizácie, resp. úroveň a rozsah rekonštrukcií.

* * *

Stručný náčrt okruhu problémov, ktoré sprevádzajú starostlivosť o tento druh pamiatok a ich obnovu v SR, vychádza z poznania historického vývoja a súčasného stavu. Teoretické zásady a praktické uplatnenie metodických princípov obnovy – porovnávanie teórie a praxe – sú predpokladom úspešných rekon-

štrukcií a spôsobov údržby. Z celoslovenského hľadiska je pre historické parky a záhrady na našom území príznačný nevyhovujúci stav, najmä ich prírodných prvkov.

Historické parky a záhrady majú svoje špecifikum, ktoré spočíva v tom, že sú spravidla komponované vo vzťahu k určitým významným architektonickým objektom, ako sú kaštiele, zámky a kláštory, čo samo o sebe dáva akúsi záruku slohovej vážnosti a neopakovateľnosti. Dnešný stav parkov je priamym odrazom ich súčasného využívania, ale najmä úrovne a intenzity odbornej údržby, ktorá nemôže absentovať, pretože sú to predovšetkým biologické diela. Vlastnícke vzťahy k pamiatkam a požiadavky na rozsah obnovy, ako aj funkčné hľadisko pamiatkových objektov sú ďalšie podmieňujúce faktory metód obnovy, ktoré musia byť regulované a usmerňované so zreteľom na ochranu súborov objektov.

Dosah týchto faktorov na praktickú realizáciu obnovy nemôžeme vynechať a neakceptovať. Na prezentovanie a zhodnotenie niektorých vybraných parkov môžu ako ilustrácia poslúžiť niektoré uskutočnené rekonštrukcie, ktoré však nedôsledne využili zásadné metodické prístupy. Prezentácia rôznych metodických princípov, podmienených radom okolností a faktorov, viedla k odlišným celkovým výsledkom obnovy, poznamenaných novými celospoločenskými podmienkami. V záujme záchrany tohto typu kultúrneho dedičstva sa riešia problémy na báze nových metodických prístupov z pozície širokých environmentálnych a kultúrnych záujmov.

Literatúra

- Güntherová, A., Stenihübel, G.: Prehľad vývoja sadovníctva na Slovensku. *Vlastivedný časopis*, 14, 1965, s. 3.
 Hošťalková, B.: Bratislavské parky. Bratislava : Obzor, 1973, 98 s.
 Kazinczy, F.: Hotkóc – ánglus kertek hai. *Tudositasok*, 1896.
 Machovec, J.: Zásady obnovy a údržby historické zeleně. In: *Aktuálne problémy záhradnej a krajinnej tvorby*. Nitra : SPU, 2000, s. 46 – 54.
 Rapaicz, R.: *Magyar kertek*. Budapest, 1943.
 Steinhübel, G.: *Slovenské parky a záhrady*. Martin : Osveta, 1990, 140 s.
 Supuka, J.: Barokovorokoková záhrada Čákyovcov na Spiši. *Život. Prostr.* 34, 2000, 5, s. 270 – 271.
 Tomaško, I.: *Historické parky a okrasné záhrady na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2004, 160 s.

Doc. Ing. Ivan Tomaško, CSc., Arboretum Mlyňany SAV, Vieska nad Žitavou, 951 52 Slepčany
arboretum_mlynany@nexta.sk